

Liza Nell en Jan Rath (eds.), *Ethnic Amsterdam. Immigrants and urban change in the twentieth century* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2009) 214 p. ISBN 978 90 8964 168 7.

Een kosmopolitische stad, een wereldstad. Het zijn ingeburgerde termen om moderne steden te beschrijven die een belangrijke positie hebben verworven in internationale netwerken – en die het economisch goed doen. Een stad krijgt echter uiteindelijk toch vooral vorm door zijn bewoners en hun activiteiten. In hun bundel over etnisch Amsterdam gaan de redacteurs Liza Nell en Jan Rath in op de interactie tussen migranten en de stedelijke samenleving. Zij spreken van een gelaagd en wederkerig proces, dat zich uitstrekt over verschillende sociale sferen. Naar hun idee beweegt het huidige debat tussen twee tegenpolen: de ontvangende samenleving verandert niet, ondanks migratie, of krijgt er juist een compleet andere vorm door. Beide visies verwerpen zij als niet realistisch en vooral ingegeven door ideologische motieven. Met de door hen samengestelde bundel *Ethnic Amsterdam* stellen Nell en Rath zich ten doel empirische data te leveren over de relatie tussen de integratie van migranten en stedelijke veranderingen. Te vaak worden de stedelijke omgeving en zijn instituties namelijk als vaststaande eenheden beschouwd. Bij hen ligt de focus op Amsterdam, een stad die zowel in het verleden als het heden zijn voorspoed grotendeels heeft te danken aan het werk, de ondernemingszin en het kapitaal van migranten.

Ten tijde van het samenstellen van de bundel was Liza Nell werkzaam als docent culturele antropologie aan de Universiteit van Leiden. De thema's waarop zij zich richt liggen op het terrein van transnationalisme, etniciteit, gender, diasporapolitiek en Turkse en Surinaamse politiek. Haar mederedacteur, Jan Rath, is professor sociologie aan de UvA, en richt zich in het bijzonder op de studie van de stad en haar etnische en culturele verscheidenheid. Hij heeft veelvuldig en in verschillende vakgebieden gepubliceerd, zoals over migrantenondernemerschap, stedelijke publieke ruimte en segregatie, maar ook over vakbonden en de Islam.

Zo veelzijdig als de samenstellers zijn, zo zijn ook de auteurs die een bijdrage hebben geleverd. Zij komen uit diverse disciplines (geografie, taalkunde, sociale psychologie, cultuurgeschiedenis, sociologie, islamologie) en delen daardoor geen gemeenschappelijke theorie. De kracht van het boek ligt in de brede blik die het biedt op de wisselwerking tussen migranten en de stad Amsterdam in al zijn facetten; publieke ruimte, restaurants, interieur, huisvesting, kunst, taal, migrantenorganisaties, gebedshuizen en sport. De omgang met de gemeente en de rol van nationaal integratiebeleid, onderwijs en werk is daarmee vervlochten, maar voor de verandering eens niet het uitgangspunt.

De rode draad in het boek is het historische perspectief van waaruit iedere auteur schrijft. In elk hoofdstuk wordt de situatie voor en na de komst van een bepaalde migrantengroep beschreven en geanalyseerd. De focus op steeds één aspect en een uitgebreide analyse daarvan, waarna het volgende hoofdstuk een andere dimensie aanroert, werkt verfrissend. De opzet doet enigszins denken aan het boek *Waarom mensen in de stad willen wonen, 1200-2010* (2009), samengesteld door Leo Lucassen en Wim Willems. Ook daarin wordt, vanuit verschillende invalshoeken en disciplines, ingegaan op de aantrekkingskracht van steden door de tijd heen. En ook in die bundel gaat het om de dynamiek van steden zelf en de ontwikkeling van urbane instituties.

In het inleidende hoofdstuk lichten de redacteurs toe, dat bij de meeste auteurs niet zozeer de stad Amsterdam als wel een migrantengroep centraal stond. Voor het

schrijven van hun bijdrage aan deze bundel hebben ze hun focus dus bewust moeten verleggen. Dat is sommige auteurs goed afgegaan. De bijdragen over ruimtelijke mobiliteit in twintigste-eeuws Amsterdam en die over etnisch uit eten in Amsterdam van 1920 tot heden (respectievelijk door Hans van Amersfoort en Cees Cortie, en Anneke van Otterloo) zijn daar de meest geslaagde voorbeelden van. Bij andere bijdragen komt het nogal geforceerd over, zoals in het stuk van Thijl Sunier over gebedshuizen en het gebruik van publieke ruimte in Amsterdam. Hier krijgt de lezer het gevoel dat de Amsterdamse voorbeelden in het betoog net zo goed ingeruild hadden kunnen worden door casussen uit andere Nederlandse steden.

Het Engelstalige boek is goed leesbaar en illustreert allerhande ontwikkelingen aan de hand van tabellen, grafieken en kaarten. Het kan goede diensten bewijzen als inleidende literatuur voor vakken op het gebied van stads- en immigratiegeschiedenis. Maar ook voor lezers die zich willen verdiepen in de zichtbare en niet-zichtbare naoorlogse migranteninvloeden op het Amsterdam zoals wij die vandaag de dag kennen. Wat veel minder goed uit de verf komt, is het historische perspectief in de verschillende hoofdstukken. De titel van de bundel mag dan verwijzen naar veranderingen in de twintigste eeuw, de meeste auteurs schrijven uitsluitend over naoorlogse ontwikkelingen – in het bijzonder vanaf de jaren zeventig tot heden. Er is in iedere bijdrage oog voor de ontstaansgeschiedenis, maar in geen enkel geval sprake van een afgerond proces. In zijn uitwerking is de bundel dan ook veel meer sociologisch dan historisch. Er wordt lang niet altijd een duidelijke periodisering aangebracht, en zelden een met heldere karakteristieken. De ontwikkeling van het leven en de activiteiten van bepaalde migrantengroepen in Amsterdam door de tijd zijn op zich de moeite waard, maar hadden aan diepgang kunnen winnen. Niettemin zijn vele bijdragen interessant om de positie en het gangbare beeld van migrantengroepen in de Nederlandse samenleving en in Amsterdam in het bijzonder beter te begrijpen.

Miriam van de Kamp
Universiteit Leiden

Aspha Bijnaar (red.), *Kind aan de ketting. Opgroeien in slavernij toen en nu* (Amsterdam: KIT, 2010) 215 p. ISBN 978 94 6022 061 6.

De afgelopen decennia is er in de Nederlandse historiografie steeds meer aandacht gekomen voor ons donkere slavernijverleden. Dankzij publicaties van onder meer Alex van Stipriaan en Rose Mary Allen weten wij veel over levens- en arbeidsomstandigheden van slaven en het (dagelijks) leven in slavernij in Suriname en op de Antillen. Onder invloed van genderstudies kwam er ook aandacht voor vrouwelijke slaven, maar over kinderen in slavernij weten we nog weinig. Deze bundel bevat een aantal mooie studies over dit relatief onontgonnen onderwerp. Ondanks beperkte bronnen slaagt de bundel erin door creatief gebruik van archieven, eigentijdse literatuur, beeldmateriaal en interviews veel informatie boven water te halen over het wel en wee van deze kinderen, die belangrijk waren op plantages.

Het boek, mooi uitgegeven met prachtige gekleurde illustraties – foto's, prenten en schilderijen –, heeft een inleiding en twaalf artikelen. Het opsplitsen van deze twaalf bijdragen in vijf delen oogt wat gekunsteld: tweemaal bevat een 'deel' slechts één artikel. Na een korte inleiding door Aspha Bijnaar beschrijft Dienke Hondius